

INHOUD

Voorwoord	11
Annie Dillard, of: Een ernstig geval van zachtheid door Marja Pruis	
<i>Uit: TEACHING A STONE TO TALK</i>	
Totale zonsverduistering	19
Het hert in Providencia	39
De wezel	46
<i>Uit: HOLY THE FIRM</i>	
Paganisme	53
<i>Uit: AN AMERICAN CHILDHOOD</i>	
Wakker worden	67
Huid	69
Achternvolgd worden	75
Moppen	81
Wild wakker worden	89
Old Stone Presbyterian	95
Ontspoord	98
Gezant	101

<i>Uit: THE WRITING LIFE</i>	
Schrijver in de wereld	107
<i>Uit: IMAGE</i>	
Zo moet je leven	117
<i>Uit: ENCOUNTERS WITH CHINESE WRITERS</i>	
Disneyland	123
<i>Uit: PELGRIM LANGS TINKER CREEK</i>	
Een wandeling in Roanoke Valley, Virginia	133
Zien	148
De wateren der reiniging	166
Tsunami	179
<i>Uit: FOR THE TIME BEING</i>	
Voetsporen	181
Voorlopig	183
<i>Uit: TEACHING A STONE TO TALK</i>	
Expeditie naar de Pool	215
Woord van dank	253

Annie Dillard, of: Een ernstig geval van zachtheid

DOOR MARJA PRUIS

Wie is zij, vraag je je af als je deze verzameling verhalende essays leest die werden geschreven tussen eind jaren zeventig en begin jaren negentig. Wie schrijft dit? Haar stukken zijn persoonlijk op een onthechte manier, direct en zoekend tegelijk, ze lijken geschreven door iemand die zich in de wereld stort maar er ook van een afstandje naar blijft kijken. De term ‘verwondering’ dringt zich op, maar is te zacht voor wat het is, te deemoedig. ‘Ik leef tussen gemoedsrust en beroering,’ schrijft ze in ‘Totale zonsverduistering’, het essay waarmee de bundel opent. Zou je nog even kunnen denken met een keurige schrijfster van doen te hebben, op zoek naar sublieme ervaringen, en dat ook nog eens samen met haar man – ‘Gary zette de auto in zijn één en daar gingen we op weg, zoals we al honderd keer op weg zijn gegaan, op avontuur.’ – gaandeweg denk je: nee.

Het is nog niet zo eenvoudig te benoemen wie Annie Dillard dan wel is. Een pelgrim zou je kunnen zeggen, verwijzend naar het boek waarmee ze als 29-jarige haar naam vestigde, *Pelgrim langs Tinker Creek*. Nogal wat van haar ondernemingen hebben inderdaad iets weg van bedevaartstochten, zij het meer dwalend dan doelgericht, meer in de

geest van zichzelf dan in die van een opperwezen. ‘We moeten het echt zién en beschrijven wat zich afspeelt,’ noteert ze in *Pelgrim langs Tinker Creek*. En: ‘Ik ben geen wetenschapper. Ik verken mijn omgeving.’ Of ze zich nu een jaar lang laat onderdompelen in de natuur van Virginia, of diep in de binnenlanden van Washington een heuvel beklimt om optimaal getuige te kunnen zijn van een zoneclips, telkens dringt zich bij haar de essentiële vraag op: hoe voelt het om te leven?

In de Verenigde Staten is Annie Dillard sinds ze voor *Pilgrim at Tinker Creek* in 1975 de Pulitzer Prize ontving een fenomeen. Op haar website schrijft ze: ‘Alsjeblieft, ontleen geen informatie over mij aan Wikipedia. Iedereen kan erop zetten wat hij wil.’ Het valt overigens wel mee, wat daarop te lezen valt. Dat ze de oudste van drie dochters was, en als kind naar de kerk ging, terwijl haar ouders dat niet deden, en dat ze die kerk ook weer verliet toen ze erachter kwam dat geloof hypocrisie met zich meebracht. Ze gaf ruim twintig jaar les in literatuur en creatief schrijven, trouwde drie keer en heeft een kind. En ze debuteerde als dichter, in 1974. Vijfenzeventig is ze inmiddels. Het is waarschijnlijk meer een principezaak. Zij vindt, of de leraar in haar vindt: de manier waarop je een schrijver leert kennen is diens teksten lezen. Op haar site geeft ze per boekuitgave een korte, zakelijke toelichting. ‘Critici vroegen zich over *Holy the Firm* af of ik soms hallucinerende middelen had geslikt. Nee.’

De overvloed stelde ze vier jaar geleden samen uit wat ze zelf als haar beste essayistische werk beschouwt. Het is een zorgvuldig gecomponeerde, opzichzelfstaande uitgave geworden, met als opening en afsluiting stukken uit *Teaching a Stone to Talk*, het boek waaruit behalve ‘Totale zonsverduistering’ ook ‘De wezel’ afkomstig is. Een verbijsterend

essay waarin Dillard het volkomen aannemelijk en voorstelbaar maakt dat gedurende een kort moment een mens en een wild dier op elkaar aangesloten kunnen zijn. Hoe kun je er beter achter komen hoe te leven dan door even in te pluggen op de hersentjes van een wezel?

Klinkt dit gek? Nee hoor. Dit is wat er zomaar kan gebeuren als ze bij zonsondergang een stukje gaat lopen vanuit haar huis in Virginia en afdaalt naar Hollin's Pond, een plas van vijftien centimeter diep waar volop waterlelies bloeien. Langs de kant van het water zit ze op een omgevallen boomstam een beetje te kijken, tot ze opeens neerkijkt op een wezentje, dat op zijn beurt opkijkt naar haar. 'Wezel! Ik had er nog nooit een in het wild gezien. Hij was een centimeter of vijftwintig lang, dun als een curve, een gespierd lint, bruin als fruithout, zacht van pels, alert.' In het moment van wederzijdse verstijving van schrik kunnen ze elkaar goed opnemen. 'Ik zeg het je,' schrijft ze, 'ik heb een minuut in die wezel z'n hersens gezeten, en hij in die van mij.' Wat ze van hem denkt te kunnen leren is iets over gedachteloosheid, over zintuiglijk leven, zonder beredeneerde keuzes of motieven. De wezel kán niet anders leven dan hij doet, en zoiets zou zij ook willen, schrijft ze. 'Alles opmerken, niets onthouden, met felle gerichte wil kiezen voor wat gegeven is.'

Annie Dillard kijkt verwonderd om zich heen, maar ze is niet bepaald naïef. Eerder streng. We moeten woorden vinden voor de dingen, anders gaan ze verloren. Het zijn verbijsterende tijden voor ons volwassenen, maar dat zijn het altijd. Er is niets nieuws onder de zon, maar elke generatie zal dat opnieuw moeten constateren. Iedere keer zich opnieuw afvragen wat er aan de hand is. 'De geest – cultuur – beschikt over twee stukjes gereedschap, grammatica en

lexicon: een met plaatjes beplakt emmertje en schepje. Daarmee struinen we over de continenten en doen we al het werk van de wereld. Daarmee trachten we ons vege leven te redden.'

Dillard beweegt zich op een precair en intens continuüm, dat van devoot naar woest gaat, van nuchter naar hysterisch, en weer terug. Het écht verwonderlijke van haar proza is misschien toch wel dat het ondanks de voelbare intensiteit en de hoge urgentie waarmee ze telkens nogal elementaire vragen opwerpt, nergens zwaar of onleesbaar wordt. 'Waarom ligt er in woestijnen zand?' Het is een vraag die leidt naar een tamelijk onthutsende voorstelling van zaken, namelijk dat wij aardbewoners langzaam maar zeker bedolven raken onder 'stof'. Dat wij niet anders kunnen dan poetsen en vegen om onze teraardebestelling uit te stellen. Zij krijgt het voor elkaar dat je jezelf al lezende de allernietigste aardbewoner gaat voelen, een wormpje, een mot misschien, iets wat nietig en goddelijk tegelijk is; het mag er zijn, het móét er zelfs zijn, maar het is ook een volkomen toevallige aanwezigheid. 'Volgens mij zijn we hier gewoon neergepoot,' haalt ze iemand aan met wie ze in gesprek raakte, 'en we hebben geen sjoege waarom.'

Misschien is ze wel een sjamaan, of een goeroe. Eentje die haar volgelingen voorhoudt dat we kunnen leven zoals we willen. Die dingen zegt als: 'Het gaat erom je roeping op een vaardige en lenige manier te besluipen; het gaat erom de teerste, gevoeligste plek te vinden en daar de tanden in te zetten. Dat is zwichten, niet vechten.'

Ja. Ja! Leer 't mij, laat 't me zien, hoe ik kan zwichten.

Lees het advies dat ze geeft aan aspirant-schrijvers in *The Writing Life*, waarvan in deze bundeling het hoofdstuk 'Schrijver in de wereld' is opgenomen. 'Ken je eigen bot:

knaag eraan, begraaf het, diep het op en knaag er opnieuw aan.' Dit is een schrijfster die knaagt en knaagt. Of ze haar eigen bot kent? Ik neem aan van wel, maar ik sluit niet uit dat ze soms vergeet waar ze het heeft begraven. En dan opeens vindt ze het weer. 'Ik zie het! Ik zie het helemaal!' schrijft ze in het gekmakend hallucinerende 'Paganisme' dat komt uit *Holy the Firm*, haar verslag van een twee jaar durend verblijf in haar eentje aan de noordwestkust van Washington. 'Twee eilanden, twaalf eilanden, werelden krijgen substantie, verkrijgen de blauwe contouren van de tijd en posteren zich achter elkaar de verte in, zwijsend en hard.' 'Elke dag is een god, elke dag is een god,' begint ze het verslag van dit verblijf, 'en heiligheid uit zich te bestemder tijd.' Het is een tekst die onder studenten creatief schrijven in de vs een zekere reputatie geniet als het mottenessay, een spectaculair staaltje observatiekunst waarin een mot een transformatie ondergaat van tot stof verbrand diertje tot skelet tot brandende toorts. 'Twee uur heeft ze gebrand, zonder te veranderen, zonder te buigen of te kapseizen – slechts van binnenuit gloeiend, als een brandend gebouw gezien door een silhouet van muren, als een holle heilige, een naar God opgestegen maagd met een vlam als gezicht, terwijl ik ontvlamd bij haar licht las, terwijl Rimbaud in Parijs in duizend gedichten zijn hersens opbrandde, terwijl de nacht nat aan mijn voeten poelde.'

'Paganisme', waarvan critici zich dus al hadden afgevraagd of ze onder invloed was toen ze dit schreef, leest als een paddotrip, met in de hoofdrollen naast de mot een kat en een spin. 'De kamer die ik bewoon is kaal als een schedel, een stevige setting voor vensters. Een non leeft in het vuur van haar bezieling, een denker leeft in de felle vlam van zijn geest, een kunstenaar leeft ingeklemd in al zijn

materiaal. Maar deze kamer is een schedel, een brandtoren, van hout, leeg. Op zichzelf is hij niets, maar zoals ze zeggen: het uitzicht is mooi.'

Wie Dillard is? Ze is het allemaal: non, denker, kunstenaar. En de wereldse versie van sjamaan dus, oftewel schrijfdocent. Aan haar studenten vraagt ze: hoeveel van jullie zouden je leven geven om schrijver te worden? En ja hoor, alle handen gaan de lucht in. Maar ze moeten het menen! En dus probeert ze hun duidelijk te maken wat het betekent, schrijver zijn. Dat je dan niets anders kunt zijn. Niet moet denken gewoon altijd wel genoeg energie te hebben, het 's avonds er een beetje bij te kunnen doen na gedane zaken, of als de kinderen in bed liggen. 'Je moet je leven met een bijl te lijf gaan...' houdt ze hun voor. Om nuchter te concluderen: 'Ze dachten dat ik weer raaskalde. Dat was maar goed ook.'

Misschien is het een twijfelachtig compliment, maar in ieder anders handen zou het geraaskal op de loer liggen, en uiteindelijk onleesbaarheid. Om zoveel wildheid, losgezongenheid en luciditeit in je zinnen toe te laten en tegelijkertijd glashelder te blijven, daarvoor moet je penvoering méér dan beheerst en precies zijn. De schrijver is in Dillard's optiek dan ook een geweldenaar, al dan niet met die bijl in zijn handen, het schrijven een daad van geweld, zo komt ook naar voren in *The Writing Life*. 'Dit is je bestaan,' houdt ze aspirant-schrijvers voor. 'Halfnaakt, met je blote handen, neem je de kop van een zin in een houdgreep terwijl zijn staart je omver probeert te slaan.' Vertaler Henny Corver, bekroond voor haar vertaling van *Pelgrim langs Tinker Creek*, heeft een leeuwenprestatie geleverd door dit scherpe en idiosyncratische proza ook in het Nederlands te laten schitteren. Hoogtepunt wat mij betreft is 'Wild wakker worden',

dat afkomstig is uit de memoir *An American Childhood* die Dillard als veertiger schreef. Het ontwakken is ‘iets’ bij Dillard. Iets wat je je kinderen leert zoals het ook jou is geleerd – ‘Wakker worden!’ – maar waarvan je je bewust zou moeten blijven. ‘Wie heeft het licht aangedaan? Jij, door wakker te worden.’ Niets is erger dan willoos en besefloos door het leven te gaan, de verkeerde kant op te kijken, niet op te letten, onder te gaan in ruis.

Hoe te schrijven over Annie Dillard zonder eindeloos uit haar werk te citeren? Zonder zelf ook een lichte manie over je te voelen komen? Doe eens rustig, kreeg ze haar hele leven te horen. In ‘Wild wakker worden’ schetst ze het beeld van de vijftienjarige die de dag vreest waarop ze van haar wildheid verlost zal zijn en tegelijkertijd alles doet om ‘rustig’ te worden. Die zoveel jaar later nóg kan voelen hoezeer ze haar vriendje beminde, ‘zo teder dat ik dacht dat ik tot nevel zou verdampen’, zo hunkerend dat ze zijn slapen, zijn ooghoeken wil overstelpen met kussen. Niets zou ooit ‘dit ernstige geval van zachtheid’ kunnen genezen, schrijft ze. Gelukkig ook maar dat ze inderdaad ongeneeslijk ‘wild’ blijkt te zijn. ‘Ik ontwaak vol verwachting,’ schrijft ze in *Pelgrim langs Tinker Creek*, ‘in de hoop iets nieuws te zien.’ Er lijkt zoiets te bestaan als schoonheid, ‘een volkomen gratis gegeven geschenk’; het minste wat we volgens haar kunnen doen is erbij proberen te zijn. Het minste wat wij dan ook kunnen doen is Dillard lezen.

Totale zonsverduistering

I

Het had iets gehad van sterven, dat omlaagglijden door de bergpas. Het had iets van iemands dood, irrationeel, dat omlaagglijden door de bergpas het enge onbekende in. Het had iets van wegzakken in koorts of slapend in dat peilloze gat storten waaruit je jezelf wakker jammert. We waren die dag de bergen overgestoken en bevonden ons nu op vreemd terrein – in een hotel diep in de staat Washington, in een plaatsje dicht bij Yakima. De zonsverduistering waarvoor we hiernaartoe waren gereisd zou de volgende ochtend plaatsvinden.

Ik lag in bed. Gary, mijn man, zat naast me te lezen. Ik lag in bed te kijken naar de prent aan de hotelkamermuur. Het was een reproductie van een gedetailleerd en levensecht schilderij, duidelijk contemporain, van een lachende clownskop samengesteld uit groenten – een imitatie-Arcimboldo, maar slecht gedaan. Zo'n afbeelding waar je eigenlijk niet naar wilt kijken, maar die je tot je chagrijn niet uit je hoofd krijgt. Ze wordt je opgedrongen door een of ander van smaak gespeend fatum; ze wordt onderdeel van de complexe innerlijke meuk die je overal met je meesleept. Twee jaar zijn verstreken sinds de zonsverduistering waarover ik hier schrijf.